

Алла Олександрівна РЕВУЦЬКА

викладач кафедри економічної теорії
Уманський національний університет садівництва
вул. Інститутська, 1, м. Умань, Черкаська обл., 20300, Україна
E-mail: revutskaya.alla@mail.ru
Телефон: +380474469574

**ВПЛИВ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Ревуцька, А. О. Вплив інтеграційних відносин на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств [Текст] / Алла Олександрівна Ревуцька // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. – Том 15. – № 3. – С. 154-161. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. У статті розглядається сутність та основні форми аграрної інтеграції. Досліджуються перспективи трансформації результатів інтеграційних відносин у конкретні переваги сільськогосподарських підприємств.

Мета. Встановлення впливу інтеграційних відносин на формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств та обґрунтування методики вибору цими підприємствами організаційної форми інтеграції.

Висновки. Участь сільськогосподарських підприємств в аграрній інтеграції є практичним втіленням ними конкурентної стратегії кооперації. Ця стратегія спрямована на уникнення прямого економічного суперництва з партнерами по бізнесу, об'єднання зусиль із зацікавленими суб'єктами для вирішення певних господарських проблем. Сільськогосподарські товаровиробники мають певну можливість вибору організаційної форми інтеграційного об'єднання, механізму відстоювання з їх допомогою власних інтересів. Методика вибору сільськогосподарським підприємством організаційної форми інтеграційного об'єднання чи прийняття рішення про входження в таке передбачає порівняння вигод і витрат (прямих і опосередкованих), яке воно отримає від участі в об'єднанні. Ідентифікація позитивних для підприємства наслідків інтеграції та витрат, які йому доведеться понести, дозволить з'ясувати, яким чином та якою мірою інтеграційні відносини забезпечать формування стійких конкурентних переваг. Сформульовано пропозиції щодо методики вибору сільськогосподарським підприємством певного варіанту організації форм інтеграції. Конкретні рішення мають спиратися на порівняння вимог і витрат, пов'язаних з участю підприємства в інтеграційному об'єднанні.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство; кооператив; інтеграція; конкурентна стратегія; агрохолдинг; кластер.

Алла Александровна РЕВУЦКАЯ

**ВЛИЯНИЕ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ОТНОШЕНИЙ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ**

Аннотация

Вступление. В статье рассматривается сущность и основные формы аграрной интеграции. Исследуются перспективы трансформации результатов интеграционных отношений в конкретные преимущества сельскохозяйственных предприятий.

Цель. Установление влияния интеграционных отношений на формирование конкурентных преимуществ сельскохозяйственных предприятий и обоснование методики выбора этими предприятиями организационной формы интеграции.

Выводы. Участие сельскохозяйственных предприятий в аграрной интеграции является практическим воплощением ими конкурентной стратегии кооперации. Эта стратегия направлена на избежание прямого экономического соперничества с партнерами по бизнесу, объединения усилий по

заинтересованным субъектам для решения определенных хозяйственных проблем. Сельскохозяйственные товаропроизводители имеют определенную возможность выбора организационной формы интеграционного объединения, механизма отстаивания, с их помощью собственных интересов. Методика выбора сельскохозяйственным предприятием организационной формы интеграционного объединения или принятия решения о вхождении в такое предусматривает сравнение выгод и расходов (прямых и опосредствованных), какое оно получит от участия в объединении. Идентификация позитивных для предприятия последствий интеграции и расходов, которые ему придется понести, позволит выяснить, каким образом и в какой мере интеграционные отношения обеспечат формирования стойких конкурентных преимуществ. Сформулированы предложения относительно методики выбора сельскохозяйственным предприятием определенного варианта организации форм интеграции. Конкретные решения должны опираться на сравнение требований и расходов, связанных с участием предприятия в интеграционном объединении.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие; кооператив; интеграция; конкурентная стратегия; агрохолдинг; кластер.

Alla Oleksandrivna REVUTSKA

Teacher of Department of Economic Theory

Uman National University of Horticulture

Instytutska str., 1, Uman, 20300, Cherkasy region, Ukraine

INTEGRATIVE RELATIONS INFLUENCE ON THE COMPETITIVENESS OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISE

Abstract

Introduction. In this article the essence and major forms of agrarian integration are revealed. We investigate the prospects of transformation results of integration relations in the specific benefits of Agricultural Enterprise.

Purpose. Establishment of influence of integration relations on forming of competitive edges of agricultural enterprises and grounding of method of choice by these enterprises of organizational form of integration.

Results. Participation of agricultural enterprises in agrarian integration is practical embodiment by them of competition strategy of co-operation. This strategy is directed on avoidance of direct economic rivalry with partners on business, combining effort on the interested subjects for the decision of certain economic problems. Agricultural commodities producers are in a certain position of choice of organizational form of integration association, mechanism of defending, with their help of own interests. It is considered the method of choice by agricultural enterprise of organizational form of integration association and decision-making, what profit it will get from participation in an association. It is defined the authentication of positive for an enterprise consequences of integration and charges. It will allow to find out, how and in which measure integration relations will be provide persistent formation of competitive advantages. The suggestions as for methods of choice by the agricultural enterprise of certain option forms of integration are formulated. Concrete decisions must be based on the comparing of requirements and costs associated with enterprises in integrative unions.

Keywords: the agricultural enterprise; the cooperative; the integration; competitive strategy; agroholding; the cluster.

JEL classification: F15, O33, Q12

Вступ

Сільськогосподарські підприємства у процесі свого функціонування постійно вступають у конкурентні відносини із суб'єктами підприємницької діяльності із споріднених та суміжних галузей. Кожне підприємство при цьому прагне, з одного боку, забезпечити власні інтереси, а з іншого – досягнути зниження ризиків. Засобом зниження ризиків є узгодження дій із діловими партнерами, досягнення певного компромісу в розподілі з ними економічних інтересів, що зробить процес відповідних відносин більш контрольованим, стійким і передбачуваним. Відтак сільськогосподарські підприємства та їхні партнери об'єктивно мали би бути зацікавлені в розбудові господарських зв'язків на регулярній та багатосторонній основі. На практиці цей процес втілюється в розвиток інтеграційних відносин між суб'єктами, задіяними в системі аграрного виробництва.

Термін «інтеграція» охоплює широкий спектр процесів, пов'язаних з узгодженням інтересів, налагодженням стійких зв'язків, організаційним зближенням і навіть об'єднанням суб'єктів підприємницької діяльності. Сільськогосподарське підприємство, виходячи з наявних ресурсів, поставлених цілей, ринкової кон'юнктури, інших чинників, може орієнтуватися на участь у різних

формах інтегрованих об'єднань. Слід зазначити, що обґрунтовані теоретично переваги від участі агровиробників у таких об'єднаннях далеко не завжди успішно підтверджуються на практиці. Це обумовлює актуальність дослідження питань розвитку інтеграційних відносин за участю сільськогосподарських підприємств, принципів вибору варіантів інтеграційних утворень, механізмів задоволення з їхньою допомогою інтересів окремих суб'єктів господарювання.

Теоретичні і практичні аспекти участі сільськогосподарських підприємств в інтегрованих об'єднаннях є предметом досліджень багатьох вітчизняних економістів. Серед опублікованих в останні роки праць виділимо доробок А. Є. Данкевича, І. М. Зеліско, М. Ф. Кропивка, П. М. Макаренка, М. Й. Маліка, Ю. О. Нестерчук, М. М. Одніцова, П. Т. Саблука. У публікаціях цих та інших авторів наголошується на потенційних перевагах, що їх можуть отримати сільськогосподарські підприємства від участі в інтегрованих структурах. Зокрема, А. Є. Данкевич зазначає, що ці структури – це «дієвий інструмент посилення конкурентоспроможності національного виробництва та підвищення соціальних стандартів життя працюючих, благоустрою сільських територій та реалізації соціальних програм» [3, с. 300]. Автори розглядають принципи створення відповідних структур, варіанти вирішення певних організаційних проблем.

У наукових публікаціях з цієї проблеми набув поширення термін «агропромислова інтеграція», яка, за визначенням П. О. Сухого, «в загальному розумінні означає низку процесів з об'єднанням можливостей і засобів у єдиний процес виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції» [11, с. 13]. За твердженням Ю. О. Нестерчук, така інтеграція «дозволяє учасникам компенсувати існуючі недоліки ринку за рахунок створення внутрішнього капіталу, спільної інфраструктури, підвищення якості використовуваної учасниками групи інформації, зниження трансакційних витрат, підвищення якості управління, лобювання спільних інтересів» [7, с. 19]. Натомість Е. Н. Крилатих вживає термін «агроекономічна інтеграція», трактуючи її як «сукупність процесів вирівнювання, зближення і злиття суб'єктів ринкової діяльності в агропродовольчій системі з метою підвищення їх конкурентоспроможності та забезпечення продовольчої безпеки країни» [6, с. 3].

Часто вчені концентрують увагу на дослідженні окремих організаційних форм інтеграційних утворень. Значна кількість публікацій присвячена участі агровиробників у сільськогосподарській кооперації. В останні роки різко зріс інтерес до діяльності агрохолдингів. Водночас невіршеність багатьох методологічних аспектів участі сільськогосподарських підприємств у інтегрованих структурах, ідентифікації конкурентних переваг, які вони при цьому отримують, вимагає продовження відповідних досліджень.

Мета статті

Метою статті є встановлення впливу інтеграційних відносин на формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств та обґрунтування методики вибору цими підприємствами організаційної форми інтеграції.

Виклад основного матеріалу

Цілеспрямовану участь сільськогосподарських підприємств в інтеграційних процесах з іншими суб'єктами підприємницької діяльності можна розглядати як практичну реалізацію ними конкурентної стратегії кооперації. Термін «кооперація» в такому випадку вживається в широкому первісному значенні – як співпраця суб'єктів.

Сільськогосподарські підприємства, реалізуючи конкурентну стратегію кооперації, можуть брати участь у різних за видами, напрямками, організаційними формами втілення інтеграційних процесах. Принципове значення має виділення двох основних видів інтеграції – горизонтальної (об'єднання сільськогосподарських підприємств як суб'єктів однієї галузі) та вертикальної (налагодження зв'язків між підприємствами суміжних галузей). Особливістю в цьому випадку є те, що безпосередня економічна конкуренція між окремими агровиробниками розвинута відносно слабо, натомість між сільськогосподарськими підприємствами та їхніми партнерами з суміжних галузей АПК вона може відзначатися значною гостротою. Горизонтальна інтеграція спрямована насамперед на отримання сільськогосподарськими підприємствами переваг у їх протистоянні (економічній конкуренції) з суб'єктами із суміжних галузей. Натомість вертикальна інтеграція передбачає уникнення цього протистояння, заміну його певних механізмів взаємодії, разом із взаємопроникненням, яке може дійти до доглинання.

До ключових завдань, що ставляться при утворенні інтегрованих структур, належить узгодження інтересів суб'єктів – членів відповідного об'єднання. Слід зазначити, що утворення цих структур не завжди відповідає засадам економічної доцільності та справедливості. Зокрема, вкрай неоднозначно сприймається формування в Україні таких утворень, як агрохолдинг. Не завжди можна оцінити, наскільки економічно раціональний та справедливий характер інтеграційних зв'язків між сільськогосподарськими та переробними підприємствами у процесі формування сировинних зон останніх. Очевидно, з позицій зміцнення конкурентоспроможності окремих сільськогосподарських

підприємств ефективнішими будуть ті інтегровані об'єднання, при формуванні яких більшою мірою враховуються інтереси цих підприємств.

Участь сільськогосподарських підприємств в інтеграційних процесах набуває різних організаційно-економічних форм. У працях вітчизняних економістів-аграрників наводиться така їх класифікація: повна інтеграція (в її результаті засоби виробництва належать одному власнику), акціонерна (формування партнерства на акціонерній основі), контрактна (через укладання контрактів між юридичними особами), партнерська (базується на усних домовленостях), кооперативна (на базі створення кооперативів), громадська (через створення громадських об'єднань) [3, с. 13; 4, с. 108; 5, с. 21]. Цей перелік, вважаємо, слід доповнити кластерними структурами, які характеризуються низкою особливостей створення і функціонування.

Характерні риси окремих видів цих об'єднань визначають доцільність їх використання залежно від мети інтеграції. Зокрема, сільськогосподарські кооперативи пов'язані насамперед з горизонтальною інтеграцією, адже, згідно з офіційним визначенням, вони є юридичною особою, утвореною сільськогосподарськими товаровиробниками [7]. Основна мета діяльності кооперативу полягає в задоволенні потреб його членів, і, виконуючи цю функцію, він сприяє зміцненню конкурентоспроможності суб'єктів, які є його засновниками.

Термін «агрохолдинг» використовують для позначення принципово нового типу суб'єктів аграрного бізнесу. Він характеризується особливим способом організації управління на основі виділення головної великої компанії і втрати частини прав юридичної особи всіма іншими підприємствами, що ввійшли до її складу, з подальшим їх перетворенням у структурні підрозділи [10, с. 34]. Отже, виробничі структури агрохолдингового типу є найяскравіше вираженою (кінцевою) формою інтеграційних відносин в аграрному секторі. У їхній діяльності відображені результати як горизонтальної інтеграції (через залучення в агрохолдинг у якості дочірніх окремих сільськогосподарських підприємств), так і вертикальної (перебування у цій структурі підприємств різних галузей).

Сільськогосподарські підприємства можуть розглядати приєднання до агрохолдингу як елемент стратегії ліквідації у випадку неспроможності продовження бізнесу самостійно. Звичайно, з точки зору окремого суб'єкта підприємницької діяльності вибір такої стратегії – вимушений крайній захід, і ми не можемо рекомендувати її до розгляду широкому колу сільськогосподарських підприємств. Якщо ж оцінювати агрохолдинги з позицій зміцнення конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства загалом, то очевидними є їхні переваги в поточному періоді, однак залишаються сумніви щодо здатності таких структур відповідати суспільним інтересам у перспективі.

Втіленням крайньої (кінцевої) форми горизонтальної інтеграції агровиробників можна вважати і сільськогосподарський виробничий кооператив. Масове їх виникнення в Україні в 90-х роках минулого століття у процесі реорганізації колгоспів і радгоспів було зумовлене не стільки високими потенційними перевагами, скільки проблемами в інституційному та ресурсному забезпеченні розвитку інших форм організації товарного сільськогосподарського виробництва. Сьогодні кількість і роль виробничих кооперативів у системі аграрного виробництва нашої країни зменшується. Не заперечуючи в принципі можливості їх існування, зазначимо, що створення таких структур у класичному їх трактуванні у вітчизняному сільському господарстві поширення не набуде. Вважаємо, ймовірні лише одиничні випадки їх утворення невеликими сільгоспвиробниками на основі родинних чи тісних товариських зв'язків та продовжуватимуть певний час функціонувати наявні господарства з таким статусом.

Агрохолдинги та кооперативи є інтеграційними об'єднаннями, що мають статус юридичної особи. На відміну від них, така форма об'єднання підприємств, як кластери, не передбачає набуття зазначеного статусу. Трактування кластера різними зарубіжними та вітчизняними фахівцями не є абсолютно тотожними, але здебільшого вони визначають його як добровільне об'єднання підприємств за територіально-галузевою ознакою, які, співпрацюючи, сприяють зростанню власної конкурентоспроможності [1, с. 144]. Сільськогосподарські підприємства можуть входити в аграрні (агропромислові) кластери. Переважно їхня участь у таких об'єднаннях є формою вертикальної інтеграції.

Кластер не є чітко окресленою організаційно-правовою формою, і його члени взаємодіють на основі стійких і довготривалих двосторонніх і багатосторонніх договірних відносин. Відсутність диктату з боку якоїсь однієї структури в поєднанні з багатовекторністю відповідних інтеграційних зв'язків і добровільністю участі в кластері посилюють його життєздатність. Поширюються повідомлення про створення в Україні різних за розмірами та організаційною структурою аграрних кластерів – від регіональних із широким представництвом підприємств АПК, наукових організацій, органів влади, фінансових структур цілої області до локальних та вузькоспеціалізованих, представлених невеликою кількістю виробників певного виду продукції.

Створення багатьох кластерів структур, особливо вузькоспеціалізованих, здійснюється через формування громадського об'єднання. Більше того, наявність такого об'єднання, яке візьме на себе функції координуючого центру, визначатиме стратегію розвитку, небезпідставно вважається обов'язковим елементом формування кластера [1, с. 246; 8, с. 311]. Водночас участь сільськогосподарського підприємства в громадському об'єднанні не означає, що воно входить у певний

кластер. Громадське об'єднання сільгоспвиробників може стимулювати їх до утворення обслуговуючого кооперативу. У таких об'єднаннях, створених за певною професійною чи галузевою ознакою, можуть брати участь окремі члени агрохолдингів. З урахуванням цього ми схильні розглядати громадські об'єднання як форму інтеграції, яка доповнює, розвиває інші форми інтеграції, доволі часто – допомагає їх створювати, тобто в інтеграційних процесах виступає важливим елементом для зв'язку.

Сукупність, принципи створення та функціонування громадських об'єднань визначаються Законом України «Про громадські об'єднання». Участь у них сільськогосподарських підприємств відбувається у формі створення господарської спілки. Остання може здійснювати свою діяльність зі створенням юридичної особи чи без набуття такого статусу. Основні принципи діяльності громадських об'єднань (добровільність, рівність перед законом, відсутність майнового інтересу у членів, прозорості, відкритості, публічності) спрямовані на створення довірливих відносин між його членами, запобігання домінуванню окремих із них.

Функціонування громадського об'єднання не передбачає консолідації основних засобів, фінансових чи інших ресурсів його членів, рух матеріальних цінностей, розподіл вигоди між ними. Такі функції реалізуються в межах інших інтеграційних структур. Однак це не применшує важливості громадських об'єднань в економічних процесах. Вони покликані мобілізувати своїх членів на вирішення певної проблеми, а якщо йдеться про підприємства – трансформувати руйнівні аспекти конкурентних відносин між ними в переваги співпраці, взаємоповаги, компромісу [13, с. 107].

Життєздатність громадського об'єднання (яка визначається кількістю активних членів, частотою та змістом прийняття певних рішень) є індикатором перспективності й інших форм інтеграції суб'єктів, зокрема кооперативних, кластерних. Існує чимало прикладів української низької активності громадських об'єднань, створених за участю сільськогосподарських товаровиробників, відсутність у них реальних позитивних здобутків. Вони, вважаємо, свідчать про проблеми у розвитку в нашому суспільстві неформальних інститутів (світоглядних установок, норм поведінки) конструктивного характеру. З огляду на це навіть формальне створення певного громадського об'єднання можна вважати певним кроком уперед, який дозволяє оцінити можливості лідерів, зламати стереотипи, набутти досвід, відкинути невдалі варіанти вирішення проблеми й перейти до розгляду інших, альтернативних.

Підприємство, яке схиляється до реалізації конкурентної стратегії кооперації, повинно здійснювати свідомий вибір певної організаційної форми інтеграції, враховуючи мету інтегрування, власні ресурсні можливості, уподобання, а також зовнішні обставини (ресурси й уподобання потенційних партнерів, ринкову кон'юнктуру, позицію органів місцевої влади). Здійснюючи цей вибір, суб'єкт господарювання повинен встановити баланс переваг, яких він набуде, та ущемлених інтересів (у вигляді додаткових витрат, звуження господарської самостійності), на які йому доведеться погодитися [2].

Участь сільськогосподарських підприємств у певних інтеграційних процесах сприятиме зміцненню їхньої конкурентоспроможності, якщо супроводжуватиметься формуванням суттєвих конкурентних переваг. В основному такі переваги пов'язані зі зниженням витрат. Насамперед йдеться про можливість зниження трансакційних витрат, що супроводжують процедури відчуження і присвоєння прав власності. Зокрема, йдеться про витрати, пов'язані з отриманням інформації про параметри ринкової кон'юнктури, веденням переговорів, оформленням контрактів, контролем за їхнім виконанням, юридичним захистом інтересів суб'єктів господарювання у разі їх порушення під час виконання контрактів тощо.

Завдяки інтеграційним відносинам сільськогосподарські підприємства можуть зменшити не тільки трансакційні, а й трансформаційні витрати, які виникають безпосередньо в процесі використання чинників виробництва. Йдеться насамперед про те, що завдяки збільшенню обсягів виробництва, яке розглядається як один із ефектів інтеграції, досягається економія умовно постійних витрат, пов'язаних із використанням основних засобів, трудових ресурсів. Серед інших позитивних екстерналій назовемо підвищення іміджу підприємства.

Окремі переваги кількісно виміряти відносно легко. Наприклад, можна доволі точно визначити прямі ефекти, враховуючи очікувану знижку ціни (вартості) придбання чи використання окремих видів ресурсів, ціну продажу власної продукції, обсяг її реалізації. Натомість результати, що можуть бути отримані від зміни окремих параметрів господарської діяльності у віддаленій перспективі, оцінити доволі складно. Ще складніше втілити у вартісному еквіваленті такі потенційні вигоди, як набуття досвіду, підвищення іміджу підприємства завдяки причетності до бранда, підвищення власної самооцінки тощо. Та ці неявні (опосередковані) позитивні ефекти також слід брати до уваги, оцінюючи конкурентні переваги від того чи іншого виду інтеграційних відносин.

Функціонування інтеграційних структур, як і будь-яких інших інституцій, пов'язане з певними витратами. Їх також можна поділити на прямі й опосередковані (побічні). Прямі вимірюються витратами коштів у вигляді членських внесків, відрахувань з доходу, необхідних для забезпечення діяльності інтеграційного об'єднання, зокрема відповідного органу управління ним (правління кооперативу, громадської спілки, кластеру тощо). До них слід зарахувати й затрату часу, пов'язану з участю представників підприємства в діяльності інтегрованих структур, зокрема в їхніх керівних органах. Оцінка затрат часу має індивідуальний характер, але також може бути здійснена доволі легко й

трансформована у вартісну форму з урахуванням рівня продуктивності та/чи оплати праці відповідних працівників підприємства [13].

До опосередкованих витрат належать ті незручності, з якими стикається суб'єкт господарювання, увійшовши в інтегроване об'єднання. Йдеться про певну фактичну й потенційну втрату самостійності: необхідність координувати свої дії з іншими учасниками об'єднання, ймовірну загрозу тиску зі сторони лідерів об'єднання і т. п. оцінити їх кількісно доволі складно, але, як свідчить практика, саме вони виступають вагомими (нерідко – основними) причинами пасивності сільськогосподарських товаровиробників у розвитку інтеграційних зв'язків.

Достовірність останнього твердження, вважаємо, підтверджують дуже скромні результати розвитку в Україні сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Вигоди, які вона може принести сільськогосподарським підприємствам, особливо невеликі, очевидні й не підлягають сумніву. Існують численні методичні рекомендації й посібники, в яких детально описано кроки, що їх слід здійснити суб'єктам господарювання при створенні обслуговуючого кооперативу, вказано на ймовірні помилки, яких слід уникати, описано способи вирішення певних проблем (наприклад, пов'язаних з оподаткуванням таких кооперативів), наведено зразки статутів й інших документів. Однак відчутних кількісних і якісних зрушень поки що не спостерігається.

Таку ситуацію, вважаємо, можна пояснити на основі положень теорії прав власності як складової частини інституційної теорії. Згідно з цією теорією система приватної власності, в межах якої не потрібні дозволи на нестандартне використання майна, спрощена процедура прийняття важливих управлінських рішень, забезпечується переміщенням ресурсів до суб'єктів, здатних розпорядитися ними краще за інших, характеризується високою ефективністю, стимулює нововведення [12, с. 44]. Ці переваги значною мірою втрачаються в межах кооперативних утворень, для яких характерна спільна власність (хоча й у дещо умовному трактуванні цього поняття). У результаті ті функції на сільськогосподарському ринку, які могли б виконувати обслуговуючі кооперативи, перекладаються на посередницькі структури, сформовані на основі приватної власності. Діяльність останніх є прикладом конкретної форми аграрної інтеграції.

Привабливість певного інтеграційного утворення для сільськогосподарського підприємства визначається співвідношенням вигод і витрат, яке воно отримає від членства у відповідному об'єднанні. Йдеться як про безпосереднє (пряме) збільшення доходів і видатків суб'єктів господарювання, так і про позитивні та негативні побічні ефекти, пов'язані з членством у відповідній структурі. Прямі вигоди сільськогосподарського підприємства від його участі в інтегрованій структурі (обслуговуючому кооперативі, громадському об'єднанні, кластері) містять: збільшення прибутку за рахунок зростання обсягу реалізації продукції, підвищення середньої ціни реалізації продукції, диверсифікацію діяльності; зниження витрат завдяки придбанню ресурсів за нижчими цінами, оренді основних засобів на пільгових умовах, передачі окремих функцій кооперативу. Прямі витрати передбачають: пайовий внесок при створенні інтегрованої структури (входженні до неї); поточні витрати коштів на підтримання її діяльності; затрати часу на забезпечення діяльності такої структури та ін.

Для ідентифікації опосередкованих позитивних наслідків аграрної інтеграції для сільськогосподарських підприємств пропонуємо розглянути: забезпечення стабільності господарської діяльності в перспективі; підвищення іміджу підприємства за рахунок приєднання до бренду; лобювання інтересів у органах влади; уникнення конфліктних ситуацій з партнерами по бізнесу, стимулювання до впровадження інновацій та ін. Серед опосередкованих негативних наслідків – певна втрата господарської автономії, необхідність брати участь у небажаних з точки зору менеджменту підприємства процесах (акціях).

Порівняння відповідних прямих і опосередкованих результатів є визначальним при прийнятті остаточного рішення щодо того, на яку саме організаційно-економічну форму інтеграції слід йому орієнтуватися. Прямі (явні) вигоди й витрати обчислюють у вартісній формі з урахуванням очікуваних змін в обсягах виробництва й реалізації окремих видів продукції, змін у цінах продажу й придбання товару, обсягів використання ресурсів, необхідних виплат тощо. Відповідні розрахунки виконуються безпосередньо фахівцями підприємства, до їх визначення можуть залучатися експерти, консультанти, партнери по бізнесу тощо. Зважаючи на імовірнісний та приблизний характер розрахунків, пропонуємо проставляти по кожній позиції прямих вигод і витрат також оцінку в балах (наприклад, за 5-бальною шкалою), яка відобразить значущість відповідних доходів чи видатків при формуванні кінцевих фінансових результатів функціонування підприємства [2].

Оскільки вартісну оцінку окремих позитивних і негативних опосередкованих (побічних) наслідків інтеграції здійснити зазвичай дуже складно чи неможливо, пропонуємо визначити їх значущість лише за допомогою умовних балів. Звичайно, при цьому йтиметься про відображення суб'єктивних поглядів засновників (менеджменту) підприємства.

Ми не пропонуємо завершувати оцінку перспективності участі сільськогосподарського підприємства в інтеграційному об'єднанні порівнянням узагальнюючих критеріїв вигод і витрат, оскільки розуміємо складність і дискусійність процедури зведення відповідної інформації до єдиних показників. Вважаємо, що самої ідентифікації та оцінки обставин за окремими позиціями (за запропонованим вище переліком

вигод і витрат) достатньо для прийняття зваженого рішення. Такий аналіз допоможе суб'єкту господарювання оцінити свої потреби і проблеми, визначити вплив інтеграції на перспективи розвитку. Позитивне значення матиме вивчення у процесі цього дослідження поглядів представників інших підприємств, зокрема ініціаторів інтеграційного об'єднання, які й визначають основні засади членства в ньому.

Висновки

Участь сільськогосподарських підприємств в аграрній інтеграції є практичним втіленням ними конкурентної стратегії кооперації. Ця стратегія спрямована на уникнення прямого економічного суперництва з партнерами по бізнесу, об'єднання зусиль із зацікавленими суб'єктами для вирішення певних господарських проблем. Сільськогосподарські товаровиробники мають певну можливість вибору організаційної форми інтеграційного об'єднання, механізму відстоювання з їх допомогою власних інтересів.

Методика вибору сільськогосподарським підприємством організаційної форми інтеграційного об'єднання чи прийняття рішення про входження в таке передбачає порівняння вигод і витрат (прямих і опосередкованих), яке воно отримає від участі в об'єднанні. Ідентифікація позитивних для підприємства наслідків інтеграції та витрат, які йому доведеться понести, дозволить з'ясувати, яким чином та якою мірою інтеграційні відносини забезпечать формування стійких конкурентних переваг.

Список літератури

1. Войнаренко, М. П. Кластери в інституційній економіці [Текст] : монографія / М. П. Войнаренко. – Хмельницький: ХНУ, ТОВ «Тріада-М», 2011. – 502с.
2. Гуторов, А. О. Економічне обґрунтування раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств: теорія і практика [Текст] / Андрій Олександрович Гуторов. – Харків: «Міськдрук». – 2012. – 377с.
3. Данкевич, А. Є. Розвиток інтегрованих структур у сільському господарстві [Текст] : монографія / А. Є. Данкевич. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2011. – 348с.
4. Заліско, І. М. Економічна сутність інтеграції в аграрній сфері [Текст] / І. М. Заліско // Економіка АПК. – 2012. – №5. – С. 105-109.
5. Козак, О. А. Формування міжгалузевих відносин та еквівалентність обміну в аграрній сфері [Текст] / О. А. Козак, Л. М. Малік // Економіка АПК. – 2012. – №8. – С. 17-21.
6. Крылатых, Э. Н. Теоретико – методические основы изучения современной агроэкономической интеграции [Текст] / Э. Н. Крылатых // Рыночная интеграция в агропромышленном секторе: тенденции, проблемы, государственное регулирование. – М. : ВИАПИ им. А. А. Никонова, 2010. – С. 3-6.
7. Нестерчук, Ю. О. Інтеграційні процеси в аграрно-промисловому виробництві [Текст] / Ю. О. Нестерчук. – Умань: Видавець «Сочінський», 2009. – 372с.
8. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери [Текст] : наукова доповідь / За заг. ред. акад. П. Т. Саблука. – К. : ННЦІАЕ, 2011. – 342с.
9. Про сільськогосподарську кооперацію [Електронний ресурс]: закон України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/469/97>
10. Словник найбільш уживаних агроекономічних термінів [Текст] / Авт. -укл. : О. В. Тихоненко, А. В. Кучер. – Харків: ХНАУ, 2012. – 104с.
11. Сухий П. О. Агрородовольчий комплекс Західноукраїнського регіону [Текст] : монографія / П. О. Сухий. – Чернівці: Рута, 2008. – 400с.
12. Фертікова, Т. М. Інституційна економіка [Текст] : навчальний посібник / Т. М. Фертікова. – Миколаїв: Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 128с.
13. Яців, І. Б. Інтеграційні відносини як чинник зміцнення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств [Текст] / І. Б. Яців // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 3 (142). – С. 105-110.

References

1. Voynarenko, M. P. (2011). clusters in institutional economics. Khmelnsky : KNU, LLC " Triada- M".
2. Hutorov, A. (2012). The economic rationale rational size of farms : Theory and Practice. Kharkov: Miskdruk..
3. Dankevich, A. E. (2011). Development of integrated structures in agriculture. Kyiv: NSC "Institute of Agrarian Economics".
4. Zalisko, I. M. (2012). The economic essence of integration in agriculture. Economy APC, 5, 105-109.
5. Kozak, A. & Malik L. (2012). Formation of inter-industry relations and the equivalent exchange in agriculture. Economy APC, 8, 17-21.

-
6. Krylatyh, E. N. (2010). *Theoretic methodological foundations for the study of modern agro-economic integration. Market integration in the agricultural sector: trends, challenges, government regulation.* Moskow: VIAPI.
 7. Nesterchuk, J. O. (2009). *Integration processes in agro- industrial production.* Uman : Sochinskyy .
 8. Sabluk, P. T. (2011). *Organizational and economic modernization of agricultural field.* Kyiv: NNTSIAE .
 9. *On Agricultural Cooperation [electronic resource] : the law of Ukraine.* Retrieved April 15, 2014, from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/469/97>.
 10. Tyhonenko, O. V. & Kucher, A. V. (2012). *Glossary of terms most commonly used.* Kharkov: KHNAU.
 11. Suhyy, P. A. (2008). *Agroindustrial complex Western Ukraine.* Chernivtsi: Ruth.
 12. Fertikova, T. N. (2010). *Institutional Economics.* Nikolaev: Vydavnyctvo CSU them. Peter Graves.
 13. Yatsiv, I. B. (2013). *Integration relations as a factor strengthening the competitiveness of agricultural enterprises. Formation of market relations in Ukraine, 3 (142), 105-110 .*

Стаття надійшла до редакції 23.03.2014 р.